

Sroka, Stanisław

"Wegenetz europäischen Geistes.
Wissenschaftszentren und geistige
Wechselbeziehungen zwischen Mittel-
und Südosteuropa vom Ende des 18
Jahrhunderts bis zum ersten Weltkrieg",
Wien 1983 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 29/1, 222-224

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

łożeniu Sztokholmu i Leningradu! A co dopiero mówić o stolicy półwyspu znajdującej się znacznie dalej na południe! „Większą jej część pokrywały zbudowane ze skał granitowych góry”; dlaczego w czasie przeszłym? Poza tym granity nie dominują w górach Kamczatki. Znacznie więcej jest łupków krystalicznych i gnejsów oraz sporo utworów wulkanicznych. Nie *Szowietucz*, lecz *Szywietucz*! (s. 236 i 440). Strona 238: *lis biały — piestec*, obecnie *lis polarny*! Wysokość Kluczewskiej Sopki wynosi 4750 m, a nie jak podano na s. 241 — 4914 m. n.p.m. Półwysep Kamczatka obejmuje obszar 370 tys. km² czyli przewyższa powierzchnię Polski. Natomiast na s. 242 spotykamy błędną informację o jego wielkości (250 tys. km²) i o tym, że jest mniejszy od Polski! Strona 244: *koty morskie — prawidłowa nazwa kotik zwyczajny (Callorhinus ursinus) i kotik afrykański (Arctocephalus pusillus)*. Strona 244: „*lisy białe zwane niebieskimi*” — lis niebieski jest utrwaloną fazą hodowlaną lisa polarnego! Strona 245: nie *Koriatów* lecz *Koriatów*! „*Kreole, tj. mieszańcy Aleutów z Europejczykami*” — to nie są kreole! Nazwa ta odnosi się do potomków w linii prostej kolonizatorów hiszpańskich, portugalskich i francuskich umodzonych i osiadłych w Ameryce Łacińskiej i na południu Stanów Zjednoczonych. Strona 246: *mech reniferowy* — to nie mech, ale porosty (przede wszystkim z rodzaju *Cladonia* i *Cetraria*). *Wydrozwięrz (Enhydris marina)* — prawidłowa nazwa *Enhydra lutris* (s. 249). *Siwacz (Otaria stelleri)* — nazwa u nas nie znana! To chyba jakaś uchatka. Strona 251: *krowa morska (Rhytina stelleri)*, a s. 346 *Rhytina stelleri*, obecnie *Hydrodamalis stelleri*. Trzeba wyjaśnić czytelnikom, że poprawna terazniejsza nazwa to — *Hydrodamalis gigas*! Strona 260: nie *Kultus*, lecz *Kultur*! Strona 256: „*młode morsy zwane kotikami*”. Co innego mors, a co innego kotik! Strona 325: „*jako kilkuletni chłopiec trafnie zinterpretował metamorfozę minoga*”. Chyba kilkunastoletni! Strona 346; *kot morski* — to *kotik zwyczajny* i nie *Colorhinus ursinus*, lecz *Callorhinus ursinus*!

W następnym wydaniu tej niezwykle pożytecznej książki przydałaby się koniecznie mapa obrazująca syberyjskie szlaki wędrówek Benedykta Dybowskiego wraz z zaznaczeniem terenów jego badań.

Nazwy wymienionych roślin i zwierząt warto uporządkować według naszego najnowszego nazewnictwa, gdyż mogą one sprawiać kłopoty nie tylko młodemu odbiorcom tej najlepszej z dotychczasowych publikacji poświęconych naszemu wybitnemu uczonemu.

Zauważone drobne usterki nie umniejszają w niczym jej wyjątkowej wartości, a zwrócenie na nie uwagi wypływa jedynie z roli recenzenta, przewidującego wznowienie tej ze wszech miar użytecznej książki.

Roman Karczmarczyk
(Wrocław)

Wegenetz europäischen Geistes. Wissenschaftszentren und geistige Wechselbeziehungen zwischen Mittel- und Südosteuropa vom Ende des 18 Jahrhunderts bis zum ersten Weltkrieg. Schriftenreihe des Österreichischen Ost- und Südosteuropa — Instituts. Band 8. Wien 1983 s. 498.

W 1978 roku w ramach programu UNESCO odbyła się w Wiedniu międzynarodowa konferencja historyczna poświęcona rozwojowi struktur społeczno-kulturalnych i wzajemnych stosunków kulturalnych w Europie XIX i XX wieku. Sprawozdanie z tej sesji ukazało się w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” (1979 nr 1). Obecnie jako pokłosie tego wydarzenia pojawiła się książka z wyborem referatów wówczas wygłoszonych (z wystąpień 80 uczestników tego spotkania zaprezentowanych zostało zaledwie 36). Wydawcy nie zachowali chronolo-

gicznego podziału problematyki, jaki istniał na konferencji, lecz wprowadzili układ merytoryczny, dzieląc wybrane referaty na dwie grupy. Pierwsza koncentruje problematykę powstawania instytucji naukowych, ich wpływu na międzynarodowe więzi kulturalne i ich wzajemnego przenikania (uniwersytety i inne szkoły wyższe, placówki naukowo-kulturalne). Druga grupa skupia referaty omawiające merytoryczne, personalne i ideowe związki umysłowo-naukowe. Całość poprzedzona jest wprowadzeniem prof. Ryszarda Plaschki z Instytutu Historii Wiedeńskiego Uniwersytetu na temat ponadnarodowych więzi naukowych w dziejach Europy. Referaty, jak w każdej pracy zbiorowej, są różnej wartości; obok prac gruntowych i pogłębionych merytorycznie są referaty o zbyt wąskiej tematyce i mniej wartościowe jak na tego typu publikacje. Również zasady klasyfikacji i zaliczenie poszczególnych prac do jednej albo drugiej części książki było dość przypadkowe.

W pierwszej części oprócz ogólnych ujęć problemu, jak polityczne i społeczne funkcje uniwersytetów w monarchii austriackiej (G. Klingenstein) czy problematyka narodowo-językowa uczelni jako zagadnienie integracji kulturalnej w monarchii naddunajskiej (G. Otruba) podkreślono głównie aspekt powstawania i promieniowania kulturalnego austriackich i innych ośrodków uczelnianych. Świadczą o tym doniesienia uczonych holenderskich o rozwoju uniwersytetów w Holandii (A. E. Cohen) ze szczególnym uwzględnieniem uniwersytetu w Lejdzie (A. M. Luyendijk-Elshout), jak również rumuńskich — dotyczące powstawania i rozwoju tamtejszych uniwersytetów (J. Livescu) z podkreśleniem narodzin rumuńskiej szkoły prawa (N. C. Fotino). Problematykę uniwersytecką w Czechach ukazano w kontekście walki narodowej o autonomię wyższych uczelni i czeski język wykładowy (M. N. Kuźmin) i o powołanie drugiego uniwersytetu na Morawach (F. Hejl). Przedstawiono też sytuację i rolę niektórych pojedynczych instytucji naukowych, jak np: międzynarodowe znaczenie uniwersytetu w Budapeszcie (A. Mádl), rola akademickiego gimnazjum w Mitawie w życiu kulturalnym Kurlandii (E. Donnert) czy wpływ uniwersytetu w Czerniowcach na Bukowinę (G. Stourzh). W tej części książki znalazło się też miejsce dla tak szczegółowych tematów jak znaczenie starej drukarni uniwersyteckiej w Budzie dla pośrednictwa naukowego w Europie (A. Tarnał) czy referat V. Vaneczka omawiający zasoby archiwalne Pragi dla badań nad naukowymi i kulturalnymi powiązaniem Europy.

Druga część książki zawiera wprawdzie problematykę ściśle merytoryczną, jak np. zagadnienie rozwoju slawistyki austriackiej (S. Hafner) czy ścisłe powiązanie kulturalne Węgier i Austrii (P. Hanák, M. Csáky), ale większość prac jest kontynuacją problemów zawartych w pierwszej części publikacji. I tak: zaprezentowano powstanie i rozwój uczelni greckich (Z. N. Teirpanles, T. T. Triantafyllu), podkreślono rolę Wiednia jako promieniującego ośrodka życia umysłowego i kulturalnego (R. A. Kann), zwłaszcza dla Słoweńców (H. Haselsteiner) i dla Chorwatów (A. Suppan), wreszcie uwypuklono znaczenie uniwersytetów w Monachium i Grazu dla Słowian Południowych (G. Grimm, H. Heppner). Wiele też miejsca poświęcono niemieckim wpływom na życie umysłowe Europy od ogólnej roli niemieckich instytucji naukowych (R. R. Thalmann) począwszy, na szczegółowych wpływach Niemiec na naukę i oświatę w Turcji (F. Klein) czy zasługach Johanna Thummana dla rozwoju nowożytnej bałkanologii (N. Reiter) skończywszy. Poruszono również problem międzynarodowych migracji studentów i uczonych a zwłaszcza Rosjan na zachód Europy (J. N. Szczapow), Słowian Południowych do Zurychu (W. G. Zimmermann) i Słowaków do Jeny (K. Rosenbaum).

Polska obecność na sesji w Wiedniu została w publikacji w pełni uwzględniona, czego dowodzi umieszczenie wszystkich referatów polskich uczestników. Z pol-

skimi doniesieniami z kraju: o roli wyższych uczelni technicznych i pokrewnych w Polsce do połowy XIX wieku (St. Brzozowski), o organizacyjnych i ideowo-politycznych przemianach uniwersytetów w Polsce w 2 połowie XIX w. (J. Buszko) i o politycznej ideologii polskich instytutów naukowych w latach 1905—1914 (W. Bieńkowski) dobrze korespondują referat J. J. Tomiaka z Londynu o naukowych i kulturalnych związkach i kontaktach między Polską i Zachodnią Europą w epoce stanisławowskiej.

Zaprezentowanie prac wielu wybitnych autorów i szeroki wachlarz problematyki nie może jednak przesłonić faktu, że ta skądinąd cenna publikacja, dostarczająca wielu wiadomości, została wyraźnie ukierunkowana przez redakcję z austriackiego i niemieckiego punktu widzenia. Z austriackiego — wykazując ciągle ożywione naukowe kontakty z krajami dawnej monarchii habsburskiej i przede wszystkim wkład Wiednia i Austrii w rozwój umysłowy Słowian, zwłaszcza krajów bałkańskich. Z nastawieniem autorów austriackich współgra postawa Niemców podkreślająca ich wpływ na formowanie intelektualne Słowian Południowych i mieszkańców krajów nadbałtyckich. Porównując sprawozdanie z sesji — opublikowane w „Kwartalniku” — z niniejszą publikacją uderza brak reprezentantów wielu narodowości (a było ich 16), m.in. interesujących doniesień bułgarskich, jugosłowiańskich, francuskich, angielskich czy włoskich. Nieumieszczenie takich zagadnień, jak powiązania uniwersyteckie Anglii z Francją i Niemcami (W. Armytahe), znaczenie uniwersytetów w Padwie i Wenecji dla Słowian Południowych (G. Pirjavec) czy wpływ francuski na rumuńską historiografię (C. Durandin) znacznie zubożyło obraz poruszanej na sesji problematyki. Historia kultury europejskiej, wbrew przekonaniu wydawców, staje się niepełna bez ukazania samorodnych wysiłków poszczególnych narodów w zakresie kształcenia intelektualnego. Referaty o narodzinach nowożytnej szkoły rumuńskiej archeologii i historiografii (E. Condurachi), o materiałach źródłowych do dziejów nauki i kultury bułgarskiej (N. Dragowa) czy o strukturze społeczno-kulturalnej w okręgu Widynia za rządów postępowego paszy Osmana Pazvantoglu (W. Mutafczewa) w pełni zasługiwały na umieszczenie w książce. Podobnie ma się sprawa z doniesieniami o narodzinach nowoczesnej kultury serbskiej (R. Samardzic), chorwackiej (N. Stancic) i słoweńskiej (W. Melik). Brak też wykładu prof. Franciszka Galla z Wiednia, inaugurującego sesję, o modelach uniwersytetów europejskich i ich wzajemnym oddziaływaniu na przykładzie Paryża, Bolonii, Pragi, Krakowa, Leydy, Getyngi, Berlina i Wiednia. Referat ten, dotyczący całej Europy od średniowiecza do XX wieku, byłby, jak sądzę, znakomitym tłem dla pozostałych prac.

Reasumując, ta starannie wydana publikacja nie oddaje w pełni obrazu problematyki poruszanej na konferencji, która była o wiele bogatsza niż jej, niestety, wyselekcjonowane pokłosie.

Stanisław Sroka
(Kraków)

Zur Kulturkunde der Länder des Deutschen Sprachraumes. Redaktion Michał Cieśla. Warszawa 1982 Państwowe Wydawnictwo Naukowe ss. 227+1 nlb. Ilustracji 43.

Książka ta stanowi skrypt dla studentów germańskiej filologii i zaznaczmy od razu, jak na dzisiejsze edytorskie obyczaje jest wydana starannie, choć nie na najlepszym papierze. W każdym razie egzemplarz można bez zachnieć wziąć do ręki, obejrzeć czytelnie, na kredowych wkładkach, ilustracje.

Publikację redagował profesor germanistyki — Michał Cieśla, on też przygotował jedną trzecią tekstów, na które składają się następujące rozdziały: 1. Wy-